

Sarah Smeds tale ved undskyldningen til tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen

Taler

Sarah Smed
Leder af Danmarks
Forsorgsmuseum

Dato

11. september 2023

Sted

Comwell Bygholm Park,
Horsens

Kære alle jer, der bærer spor efter en anbringelse under særforsorgen

Kære jer der ser med hjemmefra

Kære jer, som havde jeres kære anbragt under forsorgen

Kære Social- og Boligminister Pernille Rosenkrantz-Theil

Kære alle sammen

Der er mange, der har ventet længe på denne dag.

Ventet på denne officielle anerkendelse af, at det, som mange af jer gennemlevede, er del af både jeres personlige historie og del af vores fælles historie.

Vi er samlet for i fællesskab at bevidne, at vores danmarkshistorie rummer foruroligende kapitler med eksempler på uværdig og ulovlig behandling af nogle af vores mest sårbare medmennesker.

Vi er samlet for at vise respekt og markere, at det på ingen måde var i orden.

Vi er samlet for i fællesskab at vise, at vi skal og må huske - og lytte - for at forstå.

Vi er samlet for at anerkende, at vilkårene for alt for mange, i alt for mange år, alt for mange steder, var alt for umenneskelige.

Jeg er både bæret og berørt over at have fået muligheden for at bruge min stemme her i dag. TAK

Jeg vil benytte taleretten til at bidrage med viden om, på hvilket grundlag den officielle undskyldning gives.

I skal vide, at jeg står med ydmyghed foran jer.

For når alt kommer til alt, så er det de af jer, som gennemlevede års og årtiers forrælse, - jer som ikke er blevet lyttet til, jer som ikke blevet set på som fuldgyldige medborgere, - det er jer, som bærer historien med jer.

Det er jer, som har mærket og følt konsekvenserne af den. Jer som har kæmpet.

Det er kun jer, som virkelig véd, hvordan det var.

Det var tilbage i januar 2020, at arbejdet med den historiske udredning blev igangsat af den daværende regering.

Det skulle undersøges om mennesker, der havde været anbragt i særforsorgens institutioner mellem 1933 og 1980, havde været udsat for svigt og overgreb.

For både i samtiden og eftertiden har pårørende, organisationer, forskere, borgere og sågar også politikere gentagende gange råbt op omkring eller skrevet om de svigt, som man har bevidnet.

En historisk udredning er en helt særlig genre - den skal så at sige ”rede fortidens tråde ud”. Den skal redegøre for og skabe indsigt i vores fælles fortids problematiske og foruroligende kapitler.

Jeg har mange gange hørt denne del af velfærdsstatens historie blive kaldt ”et mørkt kapitel”. Men hvad er ”et mørkt kapitel” egentlig?

Ja i denne sammenhæng er det måske især mørkt, fordi dem, som havde magten og ansvaret, lukkede øjnene for det, som etisk, moralsk, juridisk eller medmenneskeligt var alt andet end i orden.

I udredningen undersøgte vi:

De SVIGT og de OVERGREB, som tidligere anbragte blev udsat for

Vi skabte et samlet overblik over FORHOLDENE for de berørte

Vi undersøgte, hvordan institutionerne blev DRIFTET og ført TILSYN med

Og vi belyste - ikke mindst - også hvilke KONSEKVENSER en anbringelse under umenneskelige forhold har haft for de berørte i deres videre liv.

Særforsorgen havde forskellige forgreninger, som omfattede statens forsorg for de grupper i samfundet, som man dengang kaldte:

Blinde, døve, epileptikere, talelidende, vanføre og åndssvage.

For dem blev der opført mange forskellige typer af anstalter, ”hjem” og institutioner.

Der er tale om meget forskellige grupper af mennesker med meget forskellige typer af handicap. Der er også store forskelle i antal og i historie – men med det tilfælles at være blevet anbragt under forsorg i statens varetægt.

Nogle var anbragt kort tid. Andre livslangt. Nogle blev anbragt som børn og unge. Andre som voksne.

Nogle havde brug for og var afhængige af forsorgens hjælp og støtte. Andre var fejlanbragt.

For langt størstedelen var indskrivningen og anbringelsen på en af særforsorgens institutioner lig med en form for udskrivning af samfundet.

Mange blev glemte og gemte væk, og alt for mange andre lukkede øjnene for, hvordan de blev behandlet.

Det var Danmarks Forsorgsmuseum, som sammen med forskere fra Syddansk Universitet, Rigsarkivet og Aalborg Universitet, stod for arbejdet.

Jeg står her som repræsentant for den samlede udredningsgruppe, som også bestod af Klaus Petersen, Mette Seidelin, Poul Duedahl, Annemarie Borregaard, Line Poulsen, Rasmus Greve.

Jeg står her også på skuldrene af den mangeårige dedikerede dokumentation, forskning og vidensformidling, som sammen med den historiske udredning udgør det bundsolide fundament, som den officielle undskyldning gives på baggrund af.

Mange historikere og forskere før os har også kæmpet og arbejdet ihærdigt for at kortlægge, belyse og sikre historien om, og vidnesbyrdene og kulturarven fra sær- og åndssvageforsorgen.

Udredningsrapporten endte på flere hundrede sider, da vi afleverede den i marts 2022. Den er lang, og det er barsk læsning. Og den kunne såmænd snildt have været endnu længere.

Ingen af os, der arbejdede med udredningen, tog let på opgaven eller kom uberørt fra arbejdet med den.

Indholdet på de mange sider er skrevet på baggrund af en dedikeret gennemgang og forfølgning af fortidens historiske spor i arkivkasser og ved åbenhjertige og ofte gribende interview med de mennesker, som oplevede forsorgens institutioner – inde fra.

Vi identificerede flere dybt foruroligende sager, der både omhandlede overgreb og svigt.

Vi påviste vold og seksuelle overgreb på tværs af forsorgsgrenene og på både børn og voksne.

Vi påviste, hvorledes anbringelserne især i åndssvageforsorgen omfattede tvang i form af fx indespærring, isolation og medicinering – også brugt som ulovlige sanktioner eller begrundet i pladsmangel, og ofte mangeårige fikseringer.

Vi fandt beviser på, at systemet erkendte fejlanbringelser.

Vi viste, hvordan sterilisation blev stillet som forudsætning for en udskrivning eller for en anbringelse væk fra de store anstalter.

De svigt, som mange anbragte gennemlevede, er ubeskriveligt omsiggribende – både i deres strukturelle omfang og som konsekvenser for det enkelte menneske.

Hverdagen for alt for mange bar igennem årtier præg af:

Et allestedsnærværende hierarki – hvor dem der var afhængige af eller tildelt forsorgen var nederst.

En daglig nedværdigende umyndiggørelse

Manglende frihed og ingen ret til at have indflydelse på eget liv

Intet privatliv og intet sted at være sig selv

Krænkelser

Dehumanisering

Mange af de mennesker, vi har talt med, har sat ord på hvad anbringelserne har betydet for dem.

Hvordan det var at blive og måtte leve adskilt fra familien. Så relationerne og forbindelserne til dem, man var del af og betød noget for, blev så skrøbelige, at de til sidst kunne gå itu.

Hvordan det var at være underlagt personalets, institutionens eller samfundets præmisser.

Hvordan sociale relationer og følelser mellem andre af de anbragte eller med de

ansatte var ildeset.

Hvordan det var ikke at have sit eget – om det så var tøj, ejendele eller bare et personligt rum eller sted.

Hvordan det var at føle sig som et overvåget og studeret objekt på et samleband, i stedet for et subjekt med personlighed og følelser.

Hvordan det var få overskredet sine grænser, når der skulle bades, besørges eller spises.

Hvordan det føltes at blive udsat for vilkårlig vold, seksuelle overgreb, at blive fikseret, at blive udsat for indgreb eller operationer uden forklaringer eller samtykke. Hvordan det var at bevidne, at andre blev det.

Hvordan det var ikke at kunne gøre noget.

De ofte livslange konsekvenser er omsiggribende.

Modige mennesker, som har genbesøgt og sat ord på deres barske minder for at få os andre til at forstå – og for at gøre deres for, at det ikke skal ske igen, fortæller om, hvad det har betydet at leve et liv, hvor følelser var forbudte eller farlige. Hvor omsorg var en sjældenhed.

Hvad det har betydet at blive stigmatiseret.

Og hvad har det så betydet? Jo, flere beskriver, hvordan deres liv har båret præg af:

Rodløshed

Fortrængning

Mindreværd

At følelser var forbudt

Ikke turde at indgå i nære eller fysiske relationer

At leve med en angst for at dø eller tanker om selvmord

At leve et liv præget af ensomhed og isolation

Flere sætter ord på, hvor svært det har været at finde sig til rette i livet.

At det mangeårige liv på institution og uden autonomi er gået under huden.

At følelsen af uretfærdighed eller ikke at blive troet på i sig selv har været invaliderende.

Forsorgens historie er fyldt til bristepunktet med paradokser og dilemmaer.

Mange gjorde det i den bedste mening.

Hvordan kunne det ende så galt?

Forklaringerne er komplekse. Men jeg vil her sætte fokus på nogle ting:

F.eks. påviser vi, at tilsynet med de store anstalter og de mindre lokale anbringelser var passivt, ineffektivt, problematisk og mangelfuldt.

Og klagede man, eller var man vidne til overgreb eller regelbrud, så blev ens udsagn ofte devalueret eller mistroet.

Ofte bar tilsynet mere præg af rådgivning end af regulær kontrol.

Gennem perioden var der gennemgående ressourceproblemer og pladsproblemer.

Der var institutionskulturer, som accepterede fysisk og psykisk vold.

Og så bar især den tidlige del af undersøgelsesperioden præg af eugenikkens menneskesyn. Hvor mennesker kunne blive set på og beskrevet som ”degenererede”, ”abnorme” eller som ”undermålere” – ord og beskrivelser, som skabte en virkelighed med forskelsbehandling og mindreværd.

Vi har undersøgt de skriftlige spor, der er efterladt. Bl.a. i de tusindvis af brune arkivkasser, som er bevaret efter sær- og åndssvageforsorgens praksis, og som Rigsarkivet passer godt og grundigt på.

Vi har også indsamlet og analyseret hundrede af timers værdifulde vidnesbyrd, som tidligere anbragte, pårørende og ansatte har delt med os. Tak til alle jer!

Men hvad med det, som ikke blev ført til protokols eller som ikke blev registreret?

Hvad med dem, der ikke blev lyttet til?

Hvad med de stemmer, der ikke blev hørt?

Hvad med dem, som ikke måtte, turde eller kunne tale?

Hvad med dem, som bærer på minder, som endnu er for svære at sætte ord på overfor andre?

Dem, der ikke er blandt os mere. Og som vi aldrig nåede at lytte til.

Der er i dette mørke kapitel af vores historie et stort mørketal af oplevelser, hvis konsekvenser vi alle bør være ydmyge nok til at vide, at vi endnu ikke forstår omfanget eller konsekvenserne af.

Også når vi i vores egen tid som medborgere, historikere eller politikere fortsat bliver konfronteret med eksempler på forråelse og dehumanisering.

Jeg håber, at den viden og de vidnesbyrd, som denne rapport rummer, ikke må blive glemt. For historieløshed kommer ingen af os til gode. Den lærer vi intet af.

Tak til alle jer, som valgte at dele jeres fortællinger – på vegne af jer selv, jeres pårørende og på vegne af dem der ikke kunne eller ikke er her mere.

For at få os andre til at forstå.

Rapporten har mange sider med virkelig mange fortællinger og megen viden, som det er vigtigt, kommer videre ud.

Derfor har vi på Danmarks Forsorgsmuseum med opbakning og støtte fra Social- og Ældreministeriet, produceret et undervisningsmateriale og en dokumentarfilm, som vi nu skal se et klip fra.

Filmmediet skaber en anden form for nærhed og indlevelse. I filmen møder I nogle af vidnerne fra sær- og åndssvageforsorgens historie - ansigt til ansigt. I hører dem fortælle, hvordan de oplevede at være anbragt eller ansat i særforsorgens institutioner og hvordan de gennem livet har kæmpet med disse oplevelser.

Filmene er en fortælling om en række stærke, varme og livsbekræftende mennesker, der på trods af svigt, overgreb og nedværdigende behandling, har

formålet at skabe meningsfulde og værdige liv.

Filmen er instrueret af Anders Mielcke Grønbæk, og den vil være frit tilgængelig på internettet for alle interesserede.

Sammen med undervisningsmaterialet, som er skabt af Jacob Knage Rasmussen, bliver den vist og bragt i spil på socialfaglige uddannelsesinstitutioner.

Vi håber, at den vil øge den socialhistoriske bevidsthed hos både nutidens og fremtidens praktikere på området, og at den vil skabe grobund for debat og refleksion og hvem ved – måske også forandring for fremtiden.

Igen en varm tak til alle dem, som har valgt at dele deres fortællinger for at gøre os andre klogere.

For jeres tillid, mod og åbenhed.

Nu skal vi se portrættet af Lone Christensen, som var anbragt på åndssvageanstalten Hammer Bakker i Vodskov.

Kilde

Manuskript modtaget fra taler

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Takketale

Relateret

Hanne Klitgaard Larsens tale ved undskyldningen til tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen

11. september 2023

Pernille Rosenkrantz-Theils undskyldningstale til tidligere anbragte i sær- og
åndssvageforsorgen
11. september 2023

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/sarah-smeds-tale-ved-undskyldningen-til-tidligere-anbragte-i-saer-og-andssvageforsorgen>